

ANAAKIM VE ALTERNATİF MEDYADA ‘ÇEVRESEL DEĞERLEME DİLİ’: KIŞLADAĞI ALTIN MADENİ ÖRNEĞİ

Nejdet Özberk *

Özet

Bu araştırmada, bir çevresel ihtilaf örneğinde maden yanlısı ve maden karşıtı köylü gruplarının anaakım ve alternatif medyada nasıl temsil edildikleri, söylemlerinin içeriği, nasıl yeniden üretildiği ve geniş kamuoyuna nasıl aktarıldığı incelenmektedir. Her çevresel ihtilafta çoklu ölçeklerde ve çok sayıda aktör tarafından çoklu değerlendirme dilleri kullanılır ve proje yanlısı gruplar, özellikle şirket ile proje karşıtı grupların değerleri karşılaşır. Bu farklı değerlendirme dilleri arasındaki çatışma farklı toplumsal gruplar tarafından ifade edilir. Bu grupların değerlendirme dilleri tarafların temel değerlerini açığa vurur ve bu çevresel bir ihtilafta belli bir değerlendirme dilini hangi tarafın dayatma ve reddetme iktidarına sahip olduğunu gösterir. Muhalif toplumsal gruplar rant ve kâr mantığına karşı kendi değerlerini ortaya koyarlar. Değerleme dilleri arasındaki farklılıklar güç dengesizliklerine dönüşür. Çevresel ihtilaflar birden çok değerlendirme dili üzerinden gerçekleşir ve ekonomik değerlendirme dili bunlardan sadece bir tanesidir. Yine çevresel ihtilafların pek çoğu mahkeme salonları, bilimsel raporlar ve özellikle medya dahil pek çok cephede yürütülür. Medya neticeyi tayin etmek üzere farklı değerlendirme dillerini iktidara tahvil eder. Bu makale, çevresel ihtilafları incelemek üzere ekolojik iktisat, politik ekoloji ve eleştirel medya çalışmalarını bir arada kullanarak Uşak Eşme Kışladağ altın madenini örnek olay olarak incelemektedir. Bunu yaparken de medyanın birbiriyle etkileşen maden karşıtı ve maden yanlısı çevresel değerlendirme dillerinin farklı değerlerini ve temsillerini nasıl yeniden ürettiğini anlamaya odaklanmaktadır. Araştırma arka plandaki asimetric iktidar ilişkilerine yaslanan temsillerin asimetric değerlendirme dilleri yansıttığını göstermektedir. Araştırmanın birinci bölümünden kavramsal ve kuramsal çerçeve, ikinci bölümünde yöntem, üçüncü bölümünde örnek olay açıklanmakta, dördüncü bölümünde ise bulgular analitik olarak tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik paylaşım ihtilafları, çevresel değerlendirme dilleri, anaakım ve alternatif medya, Türkiye.

---

* Dr. Öğr. Üyesi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, nozberk@nevsehir.edu.tr (ORCID ID: 0000-0001-7410-8776)

‘ENVIRONMENTAL VALUATION LANGUAGES’ IN THE MAINSTREAM AND ALTERNATIVE MEDIA: THE CASE OF KIŞLADAĞI GOLD MINE

Nejdet Özberk *

Abstarct

This study examines how pro- and anti-mining peasant groups are represented in the mainstream and alternative media, the content of their discourses, and how they are reproduced and communicated to the general public in a case of environmental conflict. In every environmental conflict, multiple valuation languages are expressed at multiple scales, and by multiple actors, and the values and powers of corporate and local actors compete. The clash between different languages of valuation is articulated by different social groups. The valuation languages of these actors reveal differences in their core values, and which social group has the power to impose or exclude particular languages of valuation in environmental conflict. Oppositional social groups deploy their own values against the logic of rent-seeking and profit-making. The differences between valuation languages translate into power imbalances. Ecological conflicts are fought in many languages and economic valuation is only one of such languages. Many environmental conflicts are also fought on many fronts, including the courtrooms, scientific reports and especially in the media. Media activate different valuation languages into power in order to determine the outcome. This article tries to integrate ecological economics, political ecology, and critical media studies for the study of environmental conflicts, focusing on Uşak Eşme Kışladağ Gold Mine as a case study, examines how media (re)produces different values and representations of pro-mining and anti-mining environmental valuation languages that interact and conflict each other. The research shows that representations leaning on asymmetric power relations in the background reflect asymmetric valuation languages. The first part of the article outlines the conceptual and theoretical framework. In the second and the third part, we explain the method and the case. And in the fourth part, the findings are discussed analytically.

Keywords: Ecological distribution conflicts, environmental valuation languages, mainstream and alternative media, Turkey.

Giriş

21 Kasım 2019 tarihinde TBMM’de görüşülen torba kanununun 50. maddesi ile 15 kömürlü termik santral şirketine daha önce iki kez (toplamda yedi yıl) tanınmış olan çevre mevzuatına uyum süresinin 2,5 yıl daha uzatılması ile ilgili bir kanun teklifi kabul edildi. Düzenlemenin ardından özellikle yerel halktan, kamuoyundan ve çevre örgütlerinden sosyal medya üzerinden yoğun tepkiler geldi. Madde meclisten geçtikten sonraki süreçte anaakım medyada konuyu farklı biçimlerde ele alan yayınlar yapıldı. CNN Türk’te yayınlanan *Günün Konusu* başlıklı bir haber programında da filtre takım aşamasıyla ilgili bazı istatistikler verildi. Santral işletmecilerinin argümanlarına dayalı ve bacalara filtre takılmasının “maliyetlerini” izleyicinin gözünü korkutarak sunan yayında Yatağan Termik Santralinin kapasitesinin 630 megavatsaat olduğu ve santralin 2,7 milyar kilovatsaat üretim yaptığı, bu enerjinin 850 bin kişi ve 888 bin konuta sağlanan enerjiye eşdeğer olduğu belirtiliyordu. Sonrasında da bu santrale filtre takılması için verilecek 10 ila 12 günlük aranın yaratacağı “mağduriyete” ilişkin bazı iddialar dile getirildi. Programa göre 32 bin kişi elektriksiz kalacak, 15 santral birleşirse bu rakam 500 bin kişi olacak; 35 bin

konut elektriksiz kalacak, bu etki tüm santrallerle birlikte 750 bin konuta çıkacak; 12 bin metro seferinin iptal edileceği kadar bir enerji kaybı yaşanacak, 8900 makine çalışmayacak, sanayiye de vuracaktı (CNNTürk 2019). CNN Türk örneğinde anaakım medya filtre takılması için santrallerde üretimin durdurulmasının maliyetini elektriksiz kalmaya indirgeyerek insan sağlığı ve ekolojii göz ardı eden bir değerlendirme dili öne çıkarmıştı. Gelen tepkiler üzerine CNN Türk yayının yanlış anlaşıldığına ilişkin bir açıklama yapsa da madencilik, enerji ve inşaat odaklı (kırsal) endüstriyel faaliyetlerin doğaya ve insan sağlığına etkileri açısından medyanın tavrı bu kıyaslamaların ötesinde çok daha derin bir soruna işaret ediyordu.

Çevresel ihtilaflarda, çatışma sürecinin farklı aşamalarında, farklı ölçeklerdeki ve farklı güç kapasitelerine sahip her toplumsal aktörün, grubun, kurumun ve hareketin sürece dâhil olduğu aşamada çıkar, algı, görüş ve bilgilerine dayalı kendine ait bir çevresel değerlendirme dili, sözlüğü ve temsilleri bulunur. Esasında aktörlerin devreye soktuğu değerlendirme dilleri ile bunların temsilleri ihtilafların temelinde yatan farklılıkları yansıtır. Bir anlamda farklı sosyal aktörler ve müttefiklerinin çatışırken destekledikleri ve karşı çıktıkları, kendi gerçekliklerini ifade eden birbirine rakip değer sistemleri, temsiller ve temsil güçleri de çatışır. İhtilafın, mücadelenin, toplumsal gerçekliğin ve değerlendirme dillerinin çoğul ve çok katmanlı olduğu görülür. Ekolojik ihtilaflar yaşam koşullarını bozan, doğal varlıklara erişim imkânlarını yok eden, çevresel tahribat ve kirlilik gibi sosyal ve çevresel külfetlerin kırsal yerel topluluklara dayatılmasından kaynaklanır. Doğayı ekonomik mal olarak gören ve piyasa fiyatına göre değerleyen *çevre ekonomisinin* nicel ekonomik (parasal) değerlendirme dili ile *ekolojik iktisadın* ve sosyolojinin çoklu nitel yaşam değerlendirme dilleri çatışır. Çatışma fayda, maliyet, fiyat, etkinlik gibi kavramlar üzerinden ifade edilen ekonomik değer ile hakkaniyet, adalet, insan hakları, sağlık, kutsallık gibi kavramlar üzerinden ifade edilen sosyal değerler argümanlarına dayalı bir eşitsiz değerlendirme çatışmasıdır. Bu değerlendirme dilleri bir yandan proje başvuru dosyaları, ÇED ve bilirkişi raporları, haritalar, tıbbi ve yasal belgelerde, mahkeme kayıtlarında, diğer yandan da yerel toplulukların kültürel ürünlerinde ifadesini bulur. Ancak ihtilafın önemli bir boyutu bu değerlendirme dillerinin medya üzerinden geniş kamuoyuna nasıl yansıtıldıkları, medyada neden ve nasıl temsil edildikleri ve yeniden üretildikleridir. Ayrıca, çevresel sorunların, çevreciliğin, yerel çevre hareketlerinin ve çevresel kaygıların kitlesel medya tarafından nasıl gündeme getirildiği ve temsil edildiği önemli bir sorundur (Lowe ve Morrison, 1984; Chapman, vd. 2003). Şirketler, medya ve toplumsal/çevreci hareketler arasındaki ilişkilerin tarzı bu açıdan önemli bir sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ruggie, 2013; Şen, 2012).

Bu çalışmada anaakım ve alternatif medya kuruluşlarında yayınlanan belgesel nitelikli iki televizyon programı üzerinden maden karşıtı ve maden yanlısı tarafların söylemlerinin içeriği, nasıl yeniden üretildiği ve medya üzerinden geniş kamuoyuna nasıl aktarıldığı incelenmektedir. Diğer bir ifadeyle bu araştırmanın yanıtını aradığı soru şudur: Maden karşıtlığı ve maden yanlılığı medyada neden ve nasıl temsil ediliyor? Birinci program NTV’de yayınlanan Tayfun Talipoğlu’nun sunduğu *Bam Teli* programıdır ve maden yanlısı söylemleri dillendirmektedir. İkinci program ise Hayat TV’de yayınlanan

Özer Akdemir'in sunduğu *Çepeçevre Yaşam* programıdır ve maden karşıtı söylemleri dile getirmektedir. Birinci program maden yanlısı söylemini '*aslolan ekonomidir*'; ikinci program ise maden karşıtı söylemini '*aslolan yaşamdır*' tavrı üzerine kurmaktadır. Aynı ekolojik ihtilaf üzerine hazırlanmış ve ihtilafın aynı dönemini yansıtan anaakım medya ve alternatif medyada yer alan bu belgesel programlar bize etkili bir kıyaslama imkânı sunmaktadır ve araştırma özgünlüğünü buradan almaktadır. Verilerin analizi eleştirel medya sosyolojisi, ekolojik iktisat ve politik ekolojiden gelen bir kavramsal çerçeve üzerinden yapılmıştır. Anaakım medya ile alternatif medya arasında güç ve etki bakımından asimetrik bir ilişki söz konusudur ve çevresel adalet talepleri daha çok anaakım medya tarafından susturulmaktadır. Yerel çevre ihtilafları ve sorunları anaakım medyaya konu olma ve erişim konusunda ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Anaakım medyanın çevreci hareketlere duyarsız kaldığı hatta sorunları ve söylemleri çarpıttığı görülmektedir. Çalışma, dilin ideolojik olduğunu, çevre politikası, çevresel karar alma ve düzenlemelerin dilinin de doğa ile alternatif ilişkilene biçimlerini maskeleyen hegemonik iktisadın araçsal dili olduğunu, medyada yeniden üretilen rakip değerlendirme dillerinin çevresel karar alma ve politika süreçlerine katılım açısından eşitsiz güç ilişkileri üzerinden nasıl dışlandığını ortaya koymaktadır.

1. Ekolojik Paylaşım İhtilaflarında Çevresel Değerleme Dili

“Değer” kavramından bir kişinin, grubun, örgütün ya da toplumun neye önem verdiğini anlarız. “Dil” ise her kültürün temeli, insanların düşüncelerini, bilgilerini, tutumlarını ve duygularını birbirlerine ve nesilden nesile aktarma aracıdır. Ekolojik paylaşım çatışmalarını daha iyi anlamak için farklı değerlendirme dillerini tanımlamak, ortak ve farklı yönlerini analiz etmek gerekir (Avcı vd, 2010). Değerleme dili toplumsal grupların kendilerini çevreleyen dünyayı, yeri ya da ekosistemi nasıl anladıklarını ifade ettikleri ve ilişkilendirdikleri; değerlendirme sistemi ise kararlarını ve eylemlerini desteklemek üzere insanların eylem ve yargısını yönlendiren bir dizi norm ve moral çerçeve olarak tanımlanır. Esasında, bu tür çatışmalar sonuçta farklı ontolojilere ve epistemolojilere dayanan (Escobar, 2008) değerler sistemi çatışmalarıdır (Martinez-Alier, 2002, 2001; Martinez-Alier vd, 2010; O'Connor,1993). Bu değerler yargı biçiminde farklı kabul ve ret ifadeleri (Muraca, 2016) ya da çevreye atfedilen değer ve önemleri çerçevesinde ifade edilir. Değerleme, aktörlerin kendilerini ifade etmek ve bir eylemi gerçekleştirmek üzere verili bir durumu çerçeveselendirirken kullandığı bir değerlendirme-yargılama hükmü olarak anlaşılır. Bu nedenle, değerlendirme dilleri aktörlerin üzerinden kendi değerlerini ve çevreyle etkileşim biçimlerini ifade ettikleri spesifik değerlendirme “grameri”dir (Centemeri, 2015). “Bunlar aktörlerin kavramlarla, söylemlerle ve normatif çerçevelerle ifade edilen dünya görüşlerini ve bilgi sistemlerini (epistemoloji ve ontoloji), sosyo-ekonomik çıkarlarını ve kültürel ve politik ilişkilerini temsil eder” (Duarte-Abadía ve Boelens, 2016: 18). Bunlar ekolojik dağılım çatışmalarında yer alan aktörlerin değerlerini, çıkarlarını ve kaygılarını ifade etmek üzere kullandıkları dillerdir (Marin-Burgos vd, 2015). Ayrıca Alier'e (2019: 183) göre bu ihtilaflar iki anlamda değerlendirme üzerine verilen

mücadelelerdir. Birinci anlam belli projelerde doğanın kullanımına ilişkin kararlar alınırken hangi değerler uygulanmalıdır, parasal değer mi yoksa geçim değerleri, kutsallık, yerli halkların toprak hakları ya da kendi birimlerinde ekolojik değerler mi? İkincisi ve daha da önemlisi ilişkili değerleri dikkate alma ve yok sayma, onların ağırlıklarını belirleme ya da hangisinden ödün verme iktidarına hangi toplumsal grup sahip olmalıdır?

Değerleme dilleri her özel örnekte ihtilafa hepsinin farklı bakış açıları ve doğal varlıklara farklı bağımlılık dereceleriyle (Martinez-Alier vd.,1998) müdahil olan aktörlerin çeşitliliği, gündeme getirilen sorunlarının yanı sıra ekonomik, politik ve sosyal güçlerin çokluğu (Avcı vd, 2010) sebebiyle çoğuldur. Bu çokluk ve çoğulluk, değerleri eşölçülemez kılar (incommensurability) ve fiziksel çevrenin tek bir değere, ortak bir ölçüye indirgenemeyeceği ve dolayısıyla kıyaslanamayacağı anlamına gelir (Centemeri, 2015). Çevre ekonomisinin piyasaya dayalı uygulamaları ve fayda-maliyet çerçevelerindeki parasal dili genellikle, bölgeye, toprağa ve doğaya kişisel bağlılıklar veya çevresel önem ve anlamla ilgili diğer dilleri dikkate almaz (Duarte-Abadía ve Boelens, 2016). Bu nedenle, ekolojik iktisatta ölçme, değer biçme bir karmaşıklığı basitleştirme farklı değerlendirme dilinin parasallaştırılmasına yönelik bir güç, iktidar eylemi olarak görülür (Martinez-Alier, 2001, 2013). Eşölçülemezlik ekolojik iktisadın neoklasik iktisat varsayımları üzerine inşa edilmiş çevre ekonomisinin çevresel değerlendirme sorunlarına yönelttiği temel kavramdır. Standart çevre ekonomisinde çevresel değerlendirme, çevreye bir fiyat biçme (piyasa) meselesidir. Çevresel mallar ve işlevlerin fiyatlandırılması, alternatif seçenekler ve eylem tarzları arasında ölçmeye izin vermesidir. Anaakım iktisada teorik zemin sağlayan faydacı yaklaşıma göre, ölçme rasyonel kararların önkoşuludur. Bunun aksine birçok ekolojik iktisatçı çevresel değerlemeyi eşölçülmezlik sorunlarının kaçınılmaz olduğu açık bir toplumsal süreç olarak çerçevelendirir (Centemeri,2015). Çevreye değer biçme çoklu yöntemlerin varlığı, değer ölçülmezliği, kıymet biçilemezlik, tek bir ortak standarda indirgenemezlik ekolojik iktisadın temelidir ve iktisat literatüründe popüler hale gelmiştir.

Ekolojik ihtilaflarda devreye sokulan değerlendirme dilleri üzerine yapılan çalışmalar (Avcı vd, 2010; Duarte-Abadía ve Boelens, 2016; Marin-Burgos vd, 2015) bu çatışmalarda kullanılan dillerin sınıflandırılması yoluyla bu değerlerin çokluğunun ve çoğulluğunun kabul edilmesine odaklanmıştır. Örneğin Duarte-Abadía ve Boelens (2016), bir hidrososyal bölge üzerindeki çevresel mücadelede devreye sokulan değerlendirme dillerini kültürel/metafiziksel, doğal/bilimsel, sosyo-kültürel, tarımsal-ekonomik, sosyo ekonomik ve ekonomik-ekstraktivist olarak sınıflandırmıştır. Avcı vd. (2010) doğal “kaynak” çıkarma faaliyetleri ile ilgili çevresel çatışmalardaki direniş ve desteğin değerlendirme dilleriyle ilgili bir literatür taraması yapmıştır. Ulusal ekonomik gelişme, yerel kalkınma ve ekolojik modernleşme gibi doğal “kaynak” çıkarma projelerine destek veren değerlendirme dili kategorilerini tespit etmişlerdir. Bu projelere direnişi ifade eden değerlendirme dili kategorileri ise toplumun yaşamı ve geçimi, kimlik ve toprak hakları, sağlık etkileri ve riskleri, doğanın takdir edilişi, kalkınma kavramının eleştirileri ve karar alma sürecinde yerel katılım temalarını öne çıkarır. Bu nedenle, değerlendirme dilleri kategorilerinin çoğulluğu ve çokluğu tüm değerlendirme dilleri kategorilerinin parasallaştırma ve

metalaştırma dilleriyle çerçeveselendirilemeyeceğini açıkça gösterir. Çevresel adalet ve yerli toprak hakları ya da toprağın kutsallığı ve içkin doğal değerler çevresel risklerin ve yüklerin parasal değerlemesine karşı devreye sokulduğunda değerlendirme standartları arasında bir çatışma ortaya çıkar. Değerleme standartlarında bir çatışma vardır (Martinez-Alier, 2013). Bu değerlendirme standartları da yerel ve yerli hareketler ve çevreci sosyal STK'lar için toplum yaşamı ve geçimi, külfet ve nimetlerin eşitsiz paylaşımı, kimlik ve toprak hakları, sağlık etkileri ve riskleri, çevresel tahribat ve kirlilik, karar alma süreçlerine yerel katılım, kutsal ve manevi değerler; şirketler ve hükümetler için ulusla ekonomik kalkınma, yerel kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik modernleşme olarak kategorize edilir (Cardoso, 2018: 48).

Cardoso (2018) kömür ticareti örneğinde farklı ölçeklerde, farklı aktörler tarafından meta zinciri yaklaşımıyla hükümet ve şirketlerin, uluslararası STK'ların ve yerel, yerli halkların ve STK'ların oluşturduğu toplumsal hareketlerin değerlendirme dilini Kolombiya'dan Hollanda ve Türkiye'ye kömür ihracatı örneğinde küresel meta zinciri analiziyle değerlendirir. Türkiye'de çevre ve politik ekoloji çalışmalarında çevresel değerlendirme dili ilgili literatür oldukça sınırlıdır (Adaman ve Arsel, 2005; Akbulut, 2016; Aksu vd., 2016; Çoban vd. 2016; Arsel vd. 2015). Avcı ve arkadaşlarının (2010a ve 2010b) Kaz Dağları'ndaki altın arama faaliyetlerine karşı gelişen direnişin dilini inceleyen çalışması, bu direnişte adalet, geçim, ekolojik denge, yerel kalkınma, çevre hakkı, ekonomik fayda gibi söylem unsurlarının nasıl, hangi stratejilerle eklenmelerine bakmaktadır. Çalışma sahada yerel ve ulusal kalkınma gibi iki tür destek söyleminin ve gelir ve geçim kaynağına tehdit, yaşam biçimine tehdit, sağlığa ilişkin riskler, milliyetçi duygular ve çevre kalitesine tehdit olarak sıralanan beş tür direniş söyleminin öne çıktığını tespit eder. Altın madenciliğine karşıtlık yörede yaşayanların maddi çıkarlarının yanı sıra algılarına ve değerlerine göre değişiklik göstermektedir. Projelere karşı çıkan köylüler çevresel risklerden büyük kaygı duyarken, devletin kurumlarına güvenmemekte, teknoloji tercihinin çevre tahribatını engelleyeceğine inanmamaktadır.

2. Yöntem

Araştırmanın konusu, yöntemi ve sınırlılıklarına açısından, araştırmamız Uşak Kışladağı maden alanı ve yakın çevresindeki köylerde yaşayan köylüler üzerinden gerçekleştirilen iki alternatif televizyon programında köylüler tarafından dile getir(t)ilen söylemler üzerinde maden yanlısı ve maden karşıtı temsillerin çözümlenmesini kullanılan değerlendirme dilleri üzerinden yapmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi günümüz toplum-doğa ve ekonomi-çevre-politika ilişkilerine neoklasik iktisadın değerlendirme dili hükmeder (Chernomas ve Hudson, 2017). Çevresel karar alma süreçlerinde iktisat bir iktidar aracına dönüşür ve endüstriyel projeler örneğinde fayda-maliyet analizine dayalı bir dil dayatılır. Oysa bu yaklaşımın geleneksel ekonomik büyüme ve hesaplama mantığı hatalıdır, ekonominin fiziksel ve biyolojik yönlerini, yaşamın parayla ölçülemeyen ve kıymet biçilemeyen değerlerini ihmal eder, manevi varlıkların, toplumsal dayanışmanın, karşılıksız üretimin, gönüllü çalışmanın değerini ihmal eder ve

toplumun refahı ve mutluluğunu ölçmez. Bu bağlamda bu araştırmanın sorusu toplum-doğa ilişkilerinin karmaşıklığını basitleştirme ve belli bir değerlendirme dilini dayatma iktidarına kimin ya da kimlerin sahip olduğu ve bunun geniş kamuoyuna nasıl tercüme edildiğidir? Ya da tüm değerlemelerin tek bir değerlendirme diline (ekonomik-parasal) indirgenmesinin sorgulanmasıdır. Bu çalışmanın literatüre katkısı, toplumsal aktörlerin konumlarına göre farklı değerlendirme dillerinin nasıl üretildiği ve medya yoluyla nasıl temsil edildiğinin incelenmesidir. Araştırma çoklu değerlendirme dillerinin politik ve ekolojik geçerliliğinin değerlendirilmesi yanında bu değerlendirme dillerinin nasıl inşa edildiğini ve bu inşa sürecinde gücün, sermaye ve medya iktidarının rolünü de değerlendirmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın özgünlüğü iktidarın medya üzerinden değerlendirme dillerini biçimlendirmedeki rolünü ortaya koymasındır.

Bir örnek olay çalışması olarak gerçekleştirilen araştırma, konuyu bir yandan çevre sosyolojisi, eleştirel medya araştırmaları, diğer yandan da ekonomi politik, ekolojik iktisat ve politik ekoloji gibi alanları kapsayan disiplinler arası bir yaklaşımla ele almaktadır. Araştırmada aktör ve değer odaklı karşılaştırmalı bir nitel çözümleme yöntemine başvurulmuş, konu politik ekoloji perspektifinden değerlendirilmiştir (Robbins, 2012; Neumann, 2014; Peet vd. 2011; Perreault vd. 2015). Değerleme dili kategorilerini tespit etmek üzere belgeseller yazıya dökülmüş, nitel veri analizi ve iki tür söylem analizi yapılmıştır. Birincisi değerlendirme dili kategorilerinin sıklığını ve geçerliliğini ve yayınların temsil biçimlerini tespit etmek üzere içerik analizi ve aktörlerin kendi değerlendirme dillerinde sorunları ve çözümlerini nasıl tanımladıklarını açıklamak üzere çerçeveleme analizi yapılmıştır. Araştırmanın başlıca sınırlılığı tek bir örnek olay üzerinden ve sadece iki programın karşılaştırmalı analizine dayanmasıdır. Ancak programlar köylüler üzerinden dile getir(t)ilen maden yanlısı ve maden karşıtı temel söylemlerin hemen hemen tümünü içerdiğinden ve yerel çevre hareketleri literatürü ile örtüştüğünden (Reinart, 2003; Sakaryalı, 2011; Özbaran, 2011; Hamsici, 2012; Çobanoğlu, vd. 2014; Danış, 2016; Pehlevan ve Şakacı, 2018) temsil düzeyi oldukça yüksektir.

3. Örnek Olay: Kışladağı Altın Madeni

Bu bölümde Kışladağı maden alanı ve yakın çevresindeki köylerde yaşayan köylüler üzerinden gerçekleştirilen iki alternatif televizyon programında maden yanlısı ve maden karşıtı temsillerde kullanılan değerlendirme dilleri çözümlenmiştir. Ancak önce çevresel ihtilafın yeri, konusu ve baş aktörü, şirket faaliyetleri açıklanmıştır.

3.1. İhtilafın Yeri

Kışladağ, Uşak ilinin Ulubey ve Eşme ilçesi sınırları içerisinde kalan bir sıradağdır. Saha Türkiye'nin önemli merkezlerinden İzmir (180 km batıda) ile Ankara (350 km kuzeydoğuda) arasında yer almaktadır. Maden sahasına en yakın il merkezi 166.000 nüfuslu Uşak olup sahanın 42 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Maden sahasının 4 km doğusunda 2.150 nüfuslu Kışla belediyesi, 14 km güneydoğusunda 5.100 nüfuslu Ulubey, 18 km güneybatısında ise 11.600 nüfuslu Eşme yerleşimleri

bulunmaktadır. Maden alanının yakın çevresinde Gümüşkol, Ovacık, Katrancılar, Söğütlü, Kışla, Karapınar, Bekişli, Karacaahmet ve İnay köyleri bulunmaktadır (Sakaryalı, 2011: 22). İç Batı Anadolu'da yer alan Kışladağ Altın Madeni, Türkiye'nin en büyük altın madeni işletmesidir. Kışladağ maden sahası, Anadolu Platosu'nun batı ucunda, yaklaşık 1.000 metrelik bir rakımda, hafif engebeli bir arazi üstünde yer almaktadır. İklim yazları sıcak ve kurak olup kış mevsimi ise soğuk geçmektedir. Yörenin başlıca ekonomik faaliyeti geçimlik çiftçilik ve hayvancılık karmasından oluşmaktadır.

3.2. Şirket ve Proje

Kışladağ altın madeninin mülkiyetinin tamamını 1992'de kurulan Kanada merkezli Eldorado Gold Corporation elinde bulundurmakta ve Türkiye'deki uzantısı 1986'da Türkiye'de faaliyete başlayan Tüprag Metal Madencilik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi- (TÜPRAG) vasıtasıyla işletmektedir. Eldorado Gold Türkiye, Çin, Yunanistan, Brezilya ve Romanya'da işletme faaliyetlerini sürdüren Kanada merkezli, orta-büyükölçekte bir altın üreticisidir. Şirket Türkiye'de Kışladağ ve Efemçukuru, Çin'de Jinfeng ve Tanjantsan ve Yunanistan'da Olympias altın madenlerinin bulunduğu yedi adet faal maden ve bir adet boru hattı projesi yürütmektedir (Türkiye Yatırım Danışma Konseyi, 2013: 15). Eldorado'nun temel stratejisi; "üstün kalitedeki değerleri düşük maliyetle işletmektir." Yatırım karlılık oranı yüksek olan projelere odaklanma ve büyüme hedefine yönelik yaklaşımını vurgulamaktadır.

Eldorado, Kışladağ mülkiyetini Temmuz 1996'da Brezilya ve Türkiye'deki varlık portföylerinin bir parçası olarak Güney Afrika Gencor Limited'den satın almıştır. İlk tespitler 1989 yılında uydu görüntüsü yorumlarından tanımlanmış, yer keşif ve jeokimyasal örnekleme yoluyla doğrulanmıştır. Eldorado'nun Kışladağ'daki keşif faaliyetleri 1996-2004 arasında öncelikle yerel olarak Gökgöz Tepe olarak bilinen bölgeye odaklanmıştır ve tepenin kuzey yamacında, yaklaşık 1.200 metre uzunluğunda ve 600 metre genişliğinde bir alanda altın tespit edilmiştir. İşlenebilir 132 milyon ton altın ve gümüş rezervi saptanan Kışladağ Altın Madeni Türkiye'nin en büyük dünyanın da sayılı altın madenlerinden biridir. Maden ve tesislerin kapsadığı alan 6 milyon metrekaredir. Toplam yatırım değeri 167 milyon dolar olan projede cevherin her bir tonunda ortalama 1.2 gram altın ve 0.9 gram gümüş bulunmaktadır. 2004'te inşaatı başlayan maden Mayıs 2006 tarihinde altın üretimine başlanmıştır. Kışladağ'da 105 ton altın üretilmesi ve maden ömrünün de 18 yıl olması öngörülmüştür (Tüprag, 2014).

Doğayı fayda-maliyet açısından değerleyen şirketin ve müttefiklerinin işletme hedeflerini ve çıkarlarını gerçekleştirmeye odaklı kendi değerlendirme dilindeki sürekli tekrarlanan kavramları, zenginlik getirme (yaratma), kırsal kalkınma, sosyal sorumluluk, rekabetçilik, ölçek ekonomileri, girişimcilik, piyasa payı ve ekonomik etkinliktir. Şirketin ve maden yanlısı medyanın dili kaynak kullanımı, maliyet, fizibilite, üretim kapasitesi ve karlılık gibi piyasa ve finans dilidir. Şirketin belgelerinde yansıyan hakim değerlendirme dilinin özü yüksek karlılık, düşük maliyet, düşük sermaye, düşük teknik risk ve yüksek katma değerdir. Şirket tüm belgelerinde olduğu gibi kamusal diyaloglar ve açıklamalarda da teknik uzman dili kullanmaktadır. Abartılı projeksiyonlar ve süre manipülasyonları aynı dilin ayrılmaz parçasıdır

(Eldoradogold, 2004; 2010; 2018). TÜPRAG Metal Madencilik Sanayi ve Ticaret A.Ş, o dönem verdiği ilanlarda kendi değerlendirme dilini “*Türkiye için altın bir gelecek inşa etmeye adanmış bir şirket*” olarak takdim etmiştir (Sitting on a Gold Mine, 2008: 79). Çevreye duyarlılık, sürdürülebilir madencilik, sosyal sorumluluk gibi yeşil aklama söylemlerini kullanan şirket, dünyada çevresel standartların en düşük olduğu ülkelerde “en düşük maliyetlerle” madencilik faaliyeti yürüten bir şirkettir. Kışladağ, şirketin beş operasyon bölgesinin en düşük maliyetli olanıdır. Şirketin prodüktivist, bilimsel, teknik, nesnel, soyut, apolitik basit kâr maksimizasyonuna odaklı parasal, ekonomik ve ticari değerlendirme dilinde öne çıkarılan projenin “*faydaları*” şöyle sıralanmıştır: “*Öğrenme etkisi, katma değer etkisi, gelir artışının çoğaltan etkisi, ithal ikamesi, uluslararası rekabet edebilirlik, bağıl etkiler, sosyal güvenlik sistemine etkileri, satış ve vergi etkileri, eğitim olanakları ve işçi sağlığı, iş güvenliği ve çevre konularında bilinçlenme, altyapı, mevcut ekonomik aktivitelerin desteklenmesi amaçlı yerel toplum projelerine yatırım yapılması.*” (TÜPRAG, 2013).

Şirket, 2003 yılı başında projenin fizibilite etüdünü tamamlamış, 2003 yılı ortasında ÇED olumlu belgesi ve 2004 yılı sonunda inşaat ruhsatı almış, ticari üretime de 6 Nisan 2006’da verilen bir yıl deneme süreli izinle başlamıştır. Ancak maden karşıtı köylü hareketiyle birlikte maden 9 Temmuz 2007’de Danıştay’ın ÇED olumlu belgesinin iptali davasında yürütmenin durdurulması kararıyla 18 Ağustos’ta kapatılmıştır (Aksu ve Korkut, 55-56). Bu olay hem anaakım hem de alternatif medyada yankı bulmuş ve yaklaşık altı ay sonra bir yandan örtük olarak şirket ve devletin diğer yandan da maden yanlısı ve maden karşıtı köylülerin değerlendirme dillerinin çatışarak geniş kamuoyuna yansıtıldığı iki rakip belgesel programa konu olmuştur. Sonrasında hükümet desteğiyle tekrar faaliyete geçen maden, 2018 teknik raporuna göre şirket toplam 17.192 hektar alanda açık ocak işletme ruhsatına sahiptir. 2003’te verilen ruhsat, 2012’de yenilenmiş ve süresinin 10 Mayıs 2032’de bitmesi kararlaştırılmıştır. Üretim devam ettiği sürece ruhsatın uzatılabileceği öngörülmüştür (Eldorado Gold, 2018: 1-3). Bu arada 2019 yılı itibarıyla Gümüşkol, Karapınar, Katrancılar Küçükilyaslı ve Söğütlü gibi destek aldığı köylerin arazilerini satın alarak yutmuştu. Şirket aynı zamanda Kışladağ ve Efemçukuru madenlerini işleten TÜPRAG’ın mülkiyetinin tamamına sahip Hollanda merkezli paravan (mailbox) şirketi SG Resources BV üzerinden Yunanistan Olympias işletmesinde olduğu gibi kâr kaydırma yöntemleriyle Barbados, Cayman ve İngiliz Virgin Adaları gibi vergi cennetlerini kullanarak kurumlar vergisinden kaçınma ve ev sahibi ülkenin potansiyel vergi tabanını aşındırma stratejilerini sürdürüyordu (Hartlief vd., 2015: 44).

4. Bulgular ve Tartışma: Ekonomi Diline Karşı Yaşam Dili

Aşağıdaki Ek-1. nolu tabloda Cardoso (2018) ile Avcı ve diğerlerinin (2010a ve 2010b) değerlendirme dili kategorileri esas alınarak programlardaki belli başlı değerlendirme ifadeleri iki ana grupta toplanmış ve içeriklerinin bir dökümü verilmiştir. Çevresel değerlendirme literatürü yerel yaşam ve geçim, nimet ve külfetlerin eşitsiz dağılımı, sağlık etkileri ve riskler, çevresel tahribat ve kirlilik, yaban hayatı ve biyolojik çeşitlilik, gıda güvenliği, insan hakları ihlalleri ve devlet şiddeti yerel ve ulusal ekonomik

kalkınma (sermaye birikimi), tazminat ve telafi, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi pek çok değerlendirme dilinin olduğunu göstermektedir. Aşağıda önce maden yanlısı değerlendirme dilinin ardından da maden karşıtı değerlendirme dillerinin medyada nasıl temsil edildiği açıklanmıştır. NTV *Bam Teli* programı, Şubat 2008’de Gümüşkol köyündeki bir kahvehanede şirket elemanlarıyla birlikte 11 maden yanlısı köylünün, ardından da şirket CEO’sunun söylemlerini dillendirmiştir.

Maden yanlısı değerlendirme dili madenin niteliğinden çok sağlayacağı istihdam ve yöreye sağlayacağı ekonomik katkı (yerel kalkınma) üzerine kurulmuştur. Gümüşkol, Katrancılar, Bekişli, Söğütlü köylüleri topraklarının kıymetlenmesinden, emlak değerinin artmasından ve madenin yaratacağı iş olanağından umutlanmışlar ve büyük beklentiler içine girmişlerdir. Program yan iş kollarıyla birlikte yaklaşık beş bin kişinin madenden geçindiğini iddia ediyor. Genel kamuoyunu yönlendirici bir anlatıyla sunucuya göre “*Maden onlara onlarda madene çok çabuk almışlardı.*” Maden yanlısı programın değerlendirme dilinin öne çıkan özelliği görselliği: dev fabrikalar, şantiyeler, işleme tesisleri ve makineler, çalışanları ile ekonomik büyüme ve istihdam mesajları. Maden yanlısı söylem özellikle ekonomik kaygılarla maden faaliyetlerinin sürekliliğinin devlet tarafından sağlanması amacıyla. Maden yanlısı değerlendirme dilinin başlıca unsurları parasal gelir, ekonomik fayda, piyasalaştırma ve metalaştırma dili (meta, fayda, kâr, ücret) olmasıdır, her doğa parçasını paraya tahvil eden bir dil: “*Neşe kalsın yer altında o kadar servet? Maden sayesinde herkes para kazanır, her şey para eder*” (MY1). Maden yanlısı köylülerin anaakım medyada temsil edilen argümanlarının tamamen kısa vadeli parasal geçim kaygılarına odaklandığı görülmektedir. Maden yanlısı köylüler geçimlerinin ve hayatlarının madene bağımlı olduğuna ikna edilmişler, çoğu geçiminin, ailesinin geleceğini madenin faaliyetlerinin devamına bağlamışlar. Madende çalışanların bütün hesapları geçimin madene bağımlı kılınması nedeniyle, madenin mahkeme kararıyla durdurulması önce kızgınlık sonra da öfkeyle çerçevenmiştir. Asıl kaygıları maden faaliyetlerinin devamı için tehdit oluşturduğuna inandıkları çevreciler. Bu yüzden maden yanlısı değerlendirme dilinin belirgin bir özelliği çevreciliği ve çevrecileri hedef alması. Şirket aleyhine her açılan dava gündelik yaşamları şirketin sağlayacağı gelire bağımlı olduğundan köylülerce ciddi bir tehdit olarak algılatılmıştır. Bu tavır en net bir şekilde Gümüşkol köyündeki bir kahvehanedeki duvar yazısıyla yansıtılmaktadır: “*Çek elini ekmeğimizden. En iyi çevreci madenci.*” Çevreciler madeni destekleyen yerel sakinlerin geçim kaygısını hiç dikkate almayan, menfaat peşindeki yabancı “oyuncular” olarak gösteriliyor: “*Burada bir oyunlar oynandığını biz çok iyi biliyoruz... Buraya gelenler mutlaka nemalanmak için geliyor. Biz üzerimizde bu oyunların oynanmamasını istiyoruz*” (MY5). Maden yanlısı program şirketini dilini kullanarak siyanür liç yönteminin zararının ve alternatifinin olmadığını ve şirketin kullandığı teknolojik standartların marifetlerine vurgu yapıyor. Bilgi ve teknolojinin doğal ve çevresel tüm sorunları çözeceğini salık veriyor. Hegemonik teknokratik doğa anlayışıyla maden yanlısı dil şirkete ve kullandığı teknolojiye, aldığı önlemlere aşırı bir güven içinde. Sağlık ve çevre riskleri tümüyle maden yanlısı bir söylemle meşrulaştırılıyor, sıfır risk algısı oluşturulmuş ve köylüler buna inandırılmışlar: “*Siyanür atık havuzlarını denk yaparsan hiçbir şey yapmaz. Fakat bu şirket de yabancı bir şirket olduğu için yabancılar önem verir, böyle şeye, insanlığa*

önem verir. Atık havuzlarını sağlam yapacaklarına inandığım için karşı gelmedim” (MY1). Maden faaliyetinin çevre, sağlık ve geçim üzerinde hiçbir olumsuz etkisi olmadığını söyletiyor: “Doğan buzağularımız, kuzularımız ölü doğuyor diyorlar. Bizim kuzular koyunlar valla ikiz üçüz [doğuruyor] hepsi de sağlıklı... çevrede zarar verecek bir durum yok” (MY8). Siyanürün de zararsızlığını teyit ettiriyor: “Ben siyanürün yanında çalışıyorum ama hiç zararı yok” (MY6). “Siyanür zararlı diyorlar. Burada biz iki yıldır çalışmakta olan altın madeninden bir gram siyanürün dışarı çıktığını ben görmedim. Ben kendim aşağı yukarı her gün ordayım görüyorum, havuzlar muazzam şekilde, böyle hiçbir zararı yok” (MY3). Maden yanlısı değerlendirme dili şirketin faaliyete geçerken yarattığı piyasanın ürettiği asimetrik bir bağımlılık ilişkisi üzerinden çıkıyor. Maden şirketinin öncesinde arzileri satın alması, işçilerin ulaşımı için servis, beslenmesi için lokanta, yakıt için petrol istasyonu ve kredi (borç) piyasasına sokulma üzerinden kurduğu bağımlılık ilişkisi madene sahip çıkılmasını zorlayan bir dil üretiyor: “Üç lira etmeyecek tarlayı beş liraya sattım. Beş bin insan ekmek yiyordu buradan, mazotçu mazot satıyordu, lokantacı yemek getiriyordu. Herkes etkilendi madenin kapatılmasından ekonomik yönden bayağı bir darbe vurdu” (MY5). Maden yanlısı değerlendirme dilinde sürdürülebilirlik söylemine rağmen madencilikten elde edilecek bugünkü ekonomik fayda üzerine odaklanılırken, şimdiki kuşakların ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların ödeyecekleri ekolojik bedellere ilişkin bir kaygı bulunmuyor. Kısaca madenin istihdam ve yöreye sağlayacağı ekonomik katkı, yerel kalkınma çerçevesinde şirket ve devlet söyleminin taşıyıcılığını üstleniyor. Devletin, hükümetlerin değerlendirme dilinde maden yer altında kalmamalıdır, devlete büyük gelirler sağlar, maden faaliyeti ortaya çıkabilecek çevresel ve toplumsal etkileri telafi edebilir, madencilik tarım, hayvancılık gibi diğer ekonomik faaliyetlere zarar vermez, madenciliğin yarattığı ekonomik büyüme imkânlarıyla köylülerin “kaderi değişir” ve ülkedeki yoksulluk azaltılabilir..

Çepeçevre Yaşam programı proje alanına yakın olmayan fakat madene karşı verilen mücadelenin en direngen, en mücadelecisi köyü olma özelliği taşıyan 19 İnay köyü sakinini ve üç tane uzmanı konuştururken maden karşıtı programın değerlendirme dilinin de öne çıkartılan özelliği görselliği: ekolojik ve sosyal tahribat, doğada açılan yaralar, köylüye uygulanan şiddet (jandarma dayağı), geçim, sağlık ve yaban hayatı kayıplarına ilişkin mesajları. Maden karşıtı söylem yaşam hakkı, çevresel adalet, bireysel ve toplumsal sağlık, tarım, su, gıda güvenliği ve egemenliği kaygıları üzerinden dile getirilmiştir: “Bu TÜPRAG buraya geleli bizim hayatımızı, yaşama hakkımız elimizden aldı. Su içsek şüpheliyiz, bostan yesek şüpheliyiz, bahçe eksek şüpheliyiz. Gül gibi memleketimizi batırdı pisletti” (MK3). Gündelik yaşamda daha önce “her şeyi beraber” olan (MK1) köyler ve köylüler arasındaki toplumsal barışın ve ahengin bozulması büyük ölçekli endüstriyel projelerin sızdığı kırsal alanlarda yarattığı en önemli sorunlardan biri olarak burada da karşımıza çıkıyor. Şirketler ve projelerin geleneksel ağlar ve ilişkiler üzerine kurulu toplumsal yapıyı parçalaması maden karşıtı değerlendirme dilinin ayrılmaz bir parçası. Çevresel tahribat maden karşıtı değerlendirme dilinin öne çıkarılan bir özelliği: “Doğamız, çevremiz, toprağımız suyumuz yavaş yavaş zehirleniyor” (MK13). Köylüler tarafından maden alanının bin metre çapında ve dört yüz metre derinliğinde bir alan üzerinde siyanür veya yığın lici gibi ‘dünyanın en vahşi

yöntemiyle' altın üretim yapılacağı vurgulanıyor. Proje alanı üzerindeki daha önce köylü tarafından dikilen orman ve doğal bitki örtüsünün tamamen silinerek yok edilmesine itiraz ediliyor. Anaakım medyadaki madenden elde edilecek gelir üzerine kurulu gelecek kaygısı alternatif medyada çevre ve yaşam üzerine kurulu bir gelecek kaygısına bırakıyor yerini. Maden karşıtı söylemin devletten beklentisi maden yanlısı söylemin aksine maden faaliyetlerinin devlet tarafından durdurulması talebini içeriyor: “*Şirket bizim canımıza kastediyor*” (MK7). Ancak devlet bürokrasi, jandarma gibi yasal şiddet uygulama yetkisiyle şirketin yanında yerel halk karşısında tavır alması nedeniyle maden karşıtı çevresel değerlendirme dili yaşam ve yaşam alanlarını etkileyen çevresel karar alma süreçlerinin demokratikleştirilmesi isteklerini yansıtıyor: “*Biz sesimizi duyuramadık, duyurmak istedik dayak yedik*” (MK6). Emniyet, vali ve kaymakamdan şirket için gelen baskıya itiraz ediyor. Çevresel şiddet karşıtlığı ve adalet taleplerini içeriyor. Köylü devlet ilişkilerinde en büyük paradoks projelerin ardındaki liberal gündemin dayanağı meşru devlet şiddeti varsayımından kaynaklandığı anlaşılıyor. Maden karşıtı köylülerin değerlendirme dilinin çok belirgin bir unsuru da insan hakları, hak ihlalleri ve şiddet. İstisna olmayan bu kaba şiddete yaşlı kadınlar bile maruz kalıyor: “*Jandarma verdi dayacağı. Her yanımı hurç etti*” (MK16).

Maden karşıtı değerlendirme dili sosyal ve çevresel adalet olmadan kalkınma olamayacağını savunuyor. Dinamit patlatma sesleri, siyanür kokusu, baş dönmesi, mide bulantısı, acı karpuz, ölü ve sakat doğmuş hayvanlar, kuruyan ağaçların sebebi olarak görülen maden, özellikle siyanür maden karşıtı köylülerin gündelik yaşamına, geçimlik tarım ve hayvancılık faaliyetleri için tehdit olarak görülüyor. Maden karşıtı argümanlarda özellikle kadınların öncülüğü dikkat çekiyor. Doğum, çocuk, sağlık ve gelecek kadınların değerlendirme dilinin önemli bir parçası: “*Acaba bizim kadınlarımız bizlerde böyle sakat doğurur muyuz? Düşüncesinde kalıyor, ileride*” (MK12). Anaakım medyada maden yanlısı söylemde yer almayan nesiller arası çevresel adalet vurgusu İnay köyünden üç dört yaşlarında bir kız çocuğu tarafından şöyle dile getiriliyor: “*Yaşamak istiyom, hayat güzel. Ölmek istemiyom*” (MK19). Yine “saçılan zehire” “mahvedilen ormanlara” “kuruyan ağaçlara” ilaveten yaban hayatı vurgusu maden karşıtı değerlendirme dilinde yer buluyor: “*Memleketimizde tilki çoktu... dağlarda bir tane tilki yok, bir tane tilki sesi yok*” (MK14). Maden yanlısı çevresel değerlendirme dilinde ülkenin kurucusuyla, Atatürk'le meşrulaştırılmaya çalışılan yabancı şirket/sermaye faaliyeti, maden karşıtı değerlendirme dilinde yer yer milliyetçi ve antiemperyalist bir formda yankı buluyor: “*Emperyalistleri arkalarına alıyorlar, bizim çocuklarımızı [askerleri] bize karşı kullan[ıyorlar]*” (MK4). Maden karşıtı değerlendirme dilinin önemli bir yönü de bilime yapılan vurgu. Bilim insanlarını konuşturuyor ve siyanür değerleri normalin on ila kırk katı yüksek çıkan değerlere vurgulayarak siyanüre maruz kaldığını iddia ediyor. Maden karşıtı söylem şirketin kullandığı altın işleme yönteminin bilimsel açıdan en vahşi yöntem olarak dillendiriyor. Şirketin doktora ve belediye başkanına sağlık sorunlarının kaynağına ilişkin raporları değiştirmeleri için baskı uyguladığını, Aydın köyünden bir köylü üzerinden gerçeğin baskıyla çarpıtıldığını iddia ediyor. Yerel topluluğun tecrübeye dayalı iddiaları devlet ve özellikle şirket tarafından bilimsel temelden yoksun istisnai tekil durumlar ve geçersiz nedenler olarak gösteriliyor.

Alternatif medyada köylüler tarafından dile getirilen maden karşıtı argümanlar devlet, şirket, sağlık, geçim, toplumsal barış ve gelecek gibi yaşamı kuşatan tüm unsurlarla daha fazla bütünlük taşıyor. Maden karşıtı değerlendirme dili sorunu dar ekonomik çıkar meselesinden yaşam, kimlik ve doğa mücadelesi bağlamına dönüştürüyor. Esas olarak onlar da geçimlik ekonomik faaliyetlerinin kaygısını yaşıyorlar. Ancak bu kaygı madenin sağladığı gelirlerin kesilmesinden değil, maden faaliyetlerin sağlığı, geçimlik ekonomiyi, yerel tarımı ve hayvancılığı yok etme riskinden kaynaklanıyor. Maden yanlısı söylem madene bağımlı geçimi öne çıkarırken, maden karşıtı söylem madensiz bir geçimi önceliyor. Şirket tarafından kotarılan bu söylem aynı zamanda bir rıza üretme stratejisi olarak devreye sokuluyor (Şengül, 2018; Avcı, 2010). Maden karşıtı yerel toplulukların değerlendirme dilinde çevre tüm yaşamın içinde gerçekleştiği temel unsur, yaşam alanı olarak ifade edilirken, yaşamın sosyal, kültürel, ekonomik ve ekolojik tüm boyutlarıyla ilişkilendirilmektedir. Geleneksel kimlik, akrabalık, komşuluk, sosyal ilişkiler ve dayanışma ağları, sağlık ve gıda güvenliği, yaban hayatı gibi tek başına parasal olarak ölçülemeyen faydacı parasal fayda-maliyet mantığına uymayan ve ona indirgenemeyen bir değerler sistemi ve değerlendirme dili öne çıkarılmaktadır. Doğayı yaşam olarak gören bir değerlendirme dili. Doğa ile ontolojik ilişki dilleri farklı olduğu gibi projeye karşı kullandıkları dil de farklı. Devletin ve şirketin kalkınma retoriği geleneksel (tarımsal) üretimi, geçimi ve onun aktörlerini dışlayan bir değerlendirme dili üzerine kurulu. Neoliberal kalkınma ve çevre politikası ile piyasa bazlı çevre yönetim mantığını dayatan bir öğretinin değerlendirme dili (Chernomas ve Hudson, 2017). Piyasacı aktörler kalkınma, istihdam, ulusal ve yerel ekonomiye katkı gibi sıklıkla projelerin cari ve potansiyel faydalarını vurgulayarak abartılmış ekonomik ve parasal sayısal istatistiksel verilere başvururken proje karşıtları projelerin doğa, yaşam ve özellikle sağlık üzerindeki olumsuz etkilerine bilgi ve tecrübeleriyle yanıt vermektedir. Olumsuz etkileri gündelik yaşam tecrübeleri ve yaşadıkları çevrenin (su, toprak, hava, ürün...) bilgisine dayandırarak gözlemleriyle açıklamaktadır. Ancak şirketler, devlet ve anaakım medya kullanılan bu rakip dili baskılamaktadır. Devlet ve hükümet şirketlerle aynı dili kullanmakta, şirketlerin sayısal söylemi güçlü hükümet desteği ve zayıf çevresel mevzuat ile sektörün dilinin kabulüne hizmet etmektedir. Maden yanlısı değerlendirme dilinin baskın özelliği erkek egemen bir söylem içeriği taşıyor olmasıdır. Kadınlar hayatın dışındaymış gibi bir izlenim bırakıyor.

Yukarıda maden yanlısı ve maden karşıtı köylülerin değerlendirme dillerine ilaveten programlarda üç çevresel değerlendirme dili daha görülmektedir. Program yapımcılarının, şirketin ve karşıt uzmanların dili. Özellikle madeni açtırmak için şirketin kamuoyu oluşturma ve yargıyı etkileme amacıyla devreye soktuğu ve etkisi açısından önemli olan değerlendirme dili program sunucusunun dili: Daha önce şirketin altın madeni tanıtım filmini de hazırlamış olan *Bam Teli* programının sunucusu:

“Bugün yine çok zor bir konuyla karşınızdayız. Yine bir öykü ama zor bir öykü. Zorluğu şu. Çünkü bu konuda bir kesim hiçbir şey dinlemeden, sormadan sizi hain ilan edebiliyor, size saldırabiliyor. Böyle şeyler yaşıyor. Altın madenciliğinden söz ediyorum. Yıllar önce Bergama'ya ilk kez biz gitmiştik. Bergama'da Ovacık köyü ikiye bölünmüştü. Bunların haberini yapacaktık. Altını çizerek söylüyorum. Köylülerin sorunu. Diğerlerinin değil. Siyanürlü altın

filan değil. Buradaki sorun, çocuğu madende işe girenlerle girmeyenler arasında. Yıllar bizi haklı çıkardı. O gün medyatik eylemlerle karşı çıkanlar ve onların çocukları bugün madende çalışıyor. Sonrasında Kazdağlar'ında bu konuya girdik. Kazdağlarında altın çıkmasını dedik ama hiçbir maden çıkmasını dedik. Çünkü Kazdağları'nda biz taş ocaklarına bile karşıyız. Çünkü yerin üstündeki zenginlik daha fazla. Dünyada çok özel bir yer Kazdağları. Yani siyanür meselesinden filan değil. Çünkü siyanürle altın arama konusunda artık tezler çürütüldü. Dünyanın her tarafında altın siyanürle çıkıyor. Tek yöntemi bu. Bu işde gerekli. Üstelik de biz dünyanın ikinci büyük rezervlerine sahibiz. Bu altın bir şekilde çıkacak. Yani madenlerimiz yer altında kalmayacak. Kazdağları'nda hiçbir şekilde taş ocağı da olmasın. O şekilde söylemiştik karşılığımızı. Bugün de Kışladağ'a gideceğiz. Kışladağ'da altın madeni yaklaşık altı aydır kapalı. Bu sefer farklı bir durum var. Burada köylüler altınımız çıksın diye uğraşıyorlar. Eylemler yapıyorlar ama ne gariptir ki üretimi durduranlar, mahkemeye verenler, onların eylemleri medyada yer alırken. Yaşamak istiyoruz diyen köylülerin eylemleri dikkate alınmıyor. Bu da bize düşer dedik ve Kışladağ'a gittik. Daha söyleyeceğimiz çok şey var haberin sonunda da söyleyeceğiz. ... Yaklaşık altı yıl önceydi yine aynı bölgede aynı yerdeydik. O günlerde yine en tartışmalı konu Türkiye'de altın madenciliğinin ister istemez tam göbeğine düşmüştük. Uşak Kışladağ'da yani Eşme ve Ulubey ilçelerinin idari sınırlarının tam ortasında Avrupa'nın en büyük dünyadaysa son on yılda bulunan en büyük altın rezervi yörede umut yaratmıştı. Biz madenin niteliğinden çok sağlayacağı istihdam ve yöreye sağlayacağı ekonomik katkıyla ilgiliydik. Gümüşkol, Katrancılar Bekişli ve Söğütlü köylülerinin topraklarının kıymetlenmesinden ve madenin yaratacağı iş olanaklarından umutluydular. Beklentileri büyüktü. O güne kadar adlarını bilen yoktu. Kimse yerlerini bile bilmezdi. İşte şimdi ülke gündemine oturmuşlardı. Bir grup çevreci vatandaşın "Siyanürlü altın öldürür" telkinlerini dikkate almayacak kadar sahiplenmişlerdi altın madenini. Bu bir tesadüf olamazdı. Karun hazinelerinin de topraktan çıktığını bilmekteydiler. İşte şimdi topraklarının altındaki zenginliğin yeryüzüne çıkıp işlenmesinden yana tavır almışlardı. Bu kolay olmadı elbette. Şirket madenin insan sağlığı ve doğaya zarar vermeyeceği konusunda önce örneklerle bilgilendirmişti onları. İşte bütün bu karşı çıkışlar ve davalar devam ederken Kanada şirketi Eldoradogold Türkiye'deki ismiyle TÜPRAG Nisan 2006'da deneme izniyle üretime başladı. 11 Temmuz 2006'da ise Enerji Bakanı Hilmi Güler tarafından resmen hizmete açıldı. Tamamen olmasa bile köylülerin beklentisi büyük oranda gerçekleşmişti. Yan iş kollarıyla birlikte yaklaşık beş bin kişi madenden geçiniyordu. Maden onlara onlar madene çok çabuk alışmışlardı. Kimi işçi yetiştirilerek usta olmuş kimi de servislerle çalışanları taşımak için borca girmişti. ...Aslolan ekonomi bütün hesaplar çoluk çocuğun geleceği maden endekslendiğinden kapatılması önce kızgınlık sonra öfkeye dönüşmüş çalışanların." (NTV, 2008a).

Program köylülerin, şirketten hiç şikâyetçi olmadıklarını, tam tersine şirketin yöre köylülerine, iş, aş ve ekmek sağladığını aktarma ve şirketi velinimet gibi gösterme gayreti, her türlü önlemin alındığı ve

çevrenin hiç kirlenmeyeceği, siyanürün de zararsız olduğunu söylemeye ve söylettirmeye kadar uzanan yanlı tavrı nedeniyle köylüler ve çevreciler özelinde İnay Vicdan Hareketini hedef aldığı için sert eleştiriler aldı (Sakaryalı, 2011: 155-166; Akdemir, 2011: 284-91). Maden karşıtı itirazların hiçbirine yer vermeyen sunucuya göre üstelik “17 Ağustos 2007’den itibaren kapalı olduğu halde çalışanlarının ücretlerini tam olarak ödeyen Tüprağ madenciliğin de diyeceği olmalıydı.” Programın son kısmında siyanür zehirlenmesi ve kuzu ölümlerini ilgili ve geçerli neden saymayan şirket CEO’suna göre “Türkiye olarak her yıl 5.5 milyar dolar altına para ödüyoruz. Çok da iyi bir takı sektörümüz var. Altın’ın 920 dolarları geçtiği bu günlerde, ki asırda bir veya iki kere böyle bir fırsat gelir. Olabildiğince fazla altını üretilip takı sektöründe değerlendirip hammadde için yurtdışına ödediğimiz o 5.5 milyar doların da Türkiye’de kalmasını sağlamanın yolu son gram altına kadar üretmek.”

Programlara yansıyan uzmanların dili yine iki kutupta konumlanıyor. Şirketin teknik uzmanlarının değerlendirme diline karşı siyanür zehirlenmesi örneğinde maden karşıtlarında sağlık uzmanlarının değerlendirme dili çıkıyor. Doktorlar insanların siyanüre maruz kaldığını iddia ediyor. Kan siyanür değerlerinin normalin on ila kırk katı yüksek çıkan değerlere vurgulayarak. “Eldeki olan verilerle genel bir değerlendirme yaparsak yetkililerin belirttiği gibi Eşme ve yöresinde gerçekleşen olayın bir su kaynaklı enfeksiyon olayı olmadığı tam aksine bir siyanür zehirlenmesi olduğunu söyleyebiliriz.” Son olarak maden yanlısı ve maden karşıtı değerlendirme dillerinin programlarda kullanılan müziğe ve görseller de yansıdığı anlaşılıyor. Burada da maden yanlısı görsel ve sözlü dilin öyküleyici, maden karşıtı dilin ise protest bir değerlendirme dili olduğu görülüyor.

Sonuç

Bu çalışmada maden yanlısı ve karşıtı söylemlerin yerel halk üzerinden medyada nasıl çerçevlendiği, egemen ve alternatif medya arasındaki farklı bakış açılarının nasıl kurulduğu ve hangi söylemlerin ön plana çıkarıldığı incelenmiştir. Çalışma öncelikle medyanın ekonomi politiğinin çevresel çatışmalarda devreye girdiğini ve değerlendirme dillerinin yeniden üretiminde kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Araştırma çevresel değerlendirme dilleri arası mücadelede şirketin ve sermayenin ekonomik değerlendirme dilinin ardındaki hükümet desteğiyle diğer sosyal aktörlerin değerlendirme dilleri üzerinde tahakküm kurduğunu göstermektedir. Cardoso’nun (2018: 55) dikkat çektiği gibi çevresel adalet mücadelesi eylemlerinin başarısı toplumsal aktörlerin kendi değerlendirme dillerinden vazgeçme, müzakere etme istekliliğine ya da bunları dayatma güçlerine bağlıdır. Neoliberal ekstarkivist hegemonyada hakim aktörlerin piyasa bazlı temsilleri ve parasal dili diğer aktörlere dayattığı ve medyanın da bunu genellikle geleneksel bilgi sistemlerini ve değerlerini ve anlamlarını göz ardı ederek geniş kamu oyuna aktardığı görülüyor. Anaakım medyadaki çevresel değerlendirme dili projenin durdurulmasının getirdiği gelir kaybı, geçim, ekonomik fayda, yerel kalkınma başta, ekonomik mağduriyetler üzerine kurulu iken alternatif medyada geçime ilaveten yaşam hakkı, hak ihlalleri, şiddet, çevresel adalet ve demokrasi, sağlığa ilişkin riskler, ekolojik denge, milliyetçi duygular gibi sosyal ve çevresel mağduriyetler de ön plana çıkarılıyor.

Alternatif medya içeriğe ve kapsama daha fazla odaklanıyor. Egemen medya çevresel söylemi köylüler üzerinden şirket ve devlet lehine üretirken alternatif medya yerel halk ve çevre lehine üretiyor.

Sonuç olarak araştırmamız çatışan değerler ve güç asimetrilerinin medya üzerinden yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Medyanın yerelde çatışan çevresel değerlendirme dilinin çatışmayı dönüştürmek üzere ulusal ölçeğe taşınması ve güç ilişkileri üzerinden şirket çıkarlarını gerçekleştirmek üzere anaakım medyanın devreye sokulduğunu ele vermektedir. Çalışma şirketin ve devletin ve maden yanlısı grupların homojen parasal bir değerlendirme diline karşı, maden karşıtı grupların heterojen değerlendirme dilleri olduğunu göstermektedir. Anaakım medyanın hakim güçlerin değerlerini taşıyan iktidar yumağının bir parçası olduğu, medyanın sermaye aktörlerinin çıkarlarını kotarmak üzere maden karşıtı söylemi zayıf düşürmek, mücadelenin önemli bir dayanağı olan çevrecilerle bağlarını zayıflatarak bertaraf etmek ve şirket üzerindeki baskıyı kaldırmak amacıyla devreye sokulduğu örneğimizde de piyasa mantığının kullanım değeri yerine doğanın metalaştırılması ve piyasalaştırılmasını dayatan parasal değişim değerine, heterojen değerlendirme dilini homojen araçsal bir dile dönüşmeye zorladığını, değerlendirme dilinin güç ilişkileri üzerinden medya aracılığıyla geniş kamuoyuna dayatıldığı hakim söylemin meşrulaştırılarak ve alternatif söylemin marjinalleştirilerek yeniden üretildiği görülmektedir. Anaakım ve alternatif medya arasındaki bu yaklaşım farkı, iktidar sahibi aktörlerin, devlet ve şirketin, hegemonik (sürdürülebilir) kalkınma, çevreye uyumlu madencilik ve çevre koruma söylemlerini yeniden üretildiğini ve çevreye bakışta egemen paradigmanın çevresel söylemi kontrolü elinden bırakmadığını göstermektedir. Hükümetin ve şirketlerin güdümündeki ulusal kalkınma, etkin ve sürdürülebilir kaynak yönetimi söylemleriyle doğa ve mekanla çok boyutlu ilişki ve faaliyetlerin gayrimeşrulatırılması işlevine sokulan bir parasal değerlendirme dili üretiliyor ve medya üzerinden dayatılıyor. Güç ilişkilerinin belli türden bilgileri ve değerleri geçerli kılar, onlara hegemonik bir konum atfeder, diğerlerini önemsizleştirirken belli anlatılara ses verip diğerlerini susturduğu okunuyor. Ülkenin yeraltı kaynaklarını kullanma, kalkınma, refah, yatırım ve yoksulluğu azaltma gibi tartışmalı kavramların eleştirildiği ama otoriter ekstraktivist ekonomik büyümeci pratiğin çevre korumaya baskınlığı nedeniyle şeffaflık ve çevresel tahribattan sorumluluk, hesap verebilirlik gibi değerlerin şirket ve hükümet nezdinde inkâr edildiği anlaşılıyor. Şirketin ekonomik büyüme ve tazminat değerlendirme dilinin kabul görmemesi durumunda devletin araya girerek ve medyayı da devreye sokarak yerel toplulukların hak savunan ve çevresel adalet talep eden değerlendirme dillerini güdümlü yargı ve kuvvet zoruyla bastırıldığı, anaakım ve alternatif medyada çevresel değerlendirme dillerinin son derece asimetik bir şekilde temsil edildiği görülmektedir. Nihayetinde anaakım medyanın iktidar ilişkileri üzerinden seçtiği aktörlerle kamuoyuna neyin, nasıl sunulacağını belirlerken gerçekleri çarpıtarak serpinti etkisiyle çevresel ihtilafların sadece birinin değil birden çoğunun kaderini de belirlemede etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Referanslar

- Adaman, Fikret ve Murat Arsel. 2005. *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development*, Aldershot: Ashgate.
- Akbulut, Bengi. 2016. *Yerel Ekoloji Hareketleri ve Yurttaşlık Hakları: Algı, Bilgi ve Mücadele Olasılıkları*, Ankara: Ekoloji Kolektifi.
- Akdemir, Özer. 2011a. *Anadolu'nun 'Altın'daki Tehlike-Kışladağ'a Ağıt*, İstanbul: Evrensel.
- Aksu, Cemil, Sinan Erensü ve Erdem Evren. 2016. *Sudan Sebepleri: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim.
- Aksu, Cemil ve Ramazan Korkut. 2017. *Ekoloji Almanacağı 2005-2016*, İstanbul: Yeni İnsan.
- Arsel, Murat, Bengi Akbulut ve Fikret Adaman. 2015. "Environmentalism of the malcontent: anatomy of an anti-coal power plant struggle in Turkey" *Journal of Peasant Studies*, 42 (2), s. 371-395,
- Avcı, Duygu, Fikret Adaman ve Begüm Özkaynak. 2010a. "Ekolojik paylaşım dayalı ihtilaflarda destek ve direniş söylemleri: Kazdağı örneği" *Toplum ve Bilim*, 119, s. 141-161.
- Avcı, Duygu, Fikret Adaman ve Begüm Özkaynak. 2010b. "Valuation languages in environmental conflicts: How stakeholders oppose or support gold mining at Mount Ida, Turkey" *Ecological Economics*, 70, s.228-238
- Cardoso, Andrea. 2018. "Valuation Languages Along the Coal Chain From Colombia to the Netherlands and to Turkey", *Ecological Economics*, 146, s. 44-59.
- Centemeri, Laura. 2015. "Reframing problems of incommensurability in environmental conflicts through pragmatic sociology: From value pluralism to the plurality of modes of engagement with the environment" *Environmental Values*, 24, s. 299-320.
- Chapman, Graham, Keval Kumar, Caroline Fraser ve Ivor Gaber. 2003. *Environmentalism and the mass media: the North-South divide*, London: Taylor & Francis.
- Chernomas, Robert ve Ian Hudson. 2017. *The Profit Doctrine Economists of the Neoliberal Era*, London: Pluto Press.
- CNN Türk .2019. Günün Konusu Programı - 28 Kasım 2019. "CNN Türk'ten filtresiz termik santraller için 'felaket' senaryosu" <https://www.dailymotion.com/video/x7ols35> (Erişim tarihi: 09.06.2022).
- Çoban, Aykut, Fevzi Özlüer ve Sinan Erensü. 2016. "Türkiye'de Doğanın neoliberalleştirilmesi ve Bu Sürece Karşı Mücadeleler" *Yerel Yönetim, Kent ve Ekoloji*, Ankara: İmge.
- Çobanoğlu, Seba, Talip M. Demirci, Günür Karaağaç ve Berna B. Ulutaş. 2014. *Öteden Gelenlerle Savaşık: Yuvarlakçay'da HES'e Direnişin Öyküsü*, Muğla: Yuvarlakçay'ı Koruma Platformu.
- Danış, Timur (2016) *Yeşil Yola karşı Samistal'da 50 Gün*, İstanbul: Cadde Yayınları.
- Duarte-Abadia, B ve Boelens, R. 2016. "Disputes over territorial boundaries and diverging valuation languages: the Santurban hydrosocial highlands territory in Colombia" *Water International*. 41 (1), s. 15-36.
- Eldorado Gold. 2018. *Technical Report Kışladağ Milling Project 2018 Final Report* [https://s2.q4cdn.com/536453762/files/doc_downloads/2018/technical_reports/KIS_NI-43-101_Report\(2018-03-29\).pdf](https://s2.q4cdn.com/536453762/files/doc_downloads/2018/technical_reports/KIS_NI-43-101_Report(2018-03-29).pdf) (Erişim tarihi: 27.09.2019).

- _____.2010. Technical Report for the Kışladağ Gold Mine, Turkey, January
https://s2.q4cdn.com/536453762/files/doc_downloads/Reports/Kisladag_Technical_Report_%E2%80%93_January_2010.pdf (Erişim tarihi: 27.09.2019)
- _____.2004. Kisladag Project Feasibility Study-Cost Update- May
https://s2.q4cdn.com/536453762/files/doc_downloads/Reports/Kisladag_Feasibility_Study_Cost_Update_%E2%80%93_May_2004.pdf (Erişim tarihi: 27.09.2019)
- Escobar, Arturo. 2008. *Territories of Difference: Place, Movements, Life*, Durham: Duke University Press.
- Hartlief, Ilona, Katrin McGauran, Roos van Os ve Indra Römgens (2015) *Fool's Gold: How Canadian firm Eldorado Gold destroys the Greek environment and dodges tax through Dutch mailbox companies*, Amsterdam: (SOMO) Centre for Research on Multinational Corporations.
- HAYAT TELEVİZYONU.2012. kışladağ_altın_madeni.mp4 <http://www.youtube.com/watch?v=TdWD71es-dg>
(Yayınlanma Tarihi: 29 Ara 2012) (Erişim Tarihi: 26.09. 2019).
- Hamsici, Mahmut. 2012. *Dereler ve İsyandar*, Ankara: Notabene.
- Lowe, Philip ve David Morrison. 1984. "Bad news or good news: environmental politics and the mass media," *The Sociological Review*, 32 (1), s. 75-90.
- Marin-Burgos, Victoria, Joy S. Clancy ve Jon C. Lovett. 2015. "Contesting legitimacy of voluntary sustainability certification schemes: valuation languages and power asymmetries in the roundtable on sustainable palm oil in Colombia" *Ecological Economics*, 117, s. 303–313.
- Martinez-Alier, Joan. 2019. "Environmental Justice" (der.) Ashish Kothari, Ariel Salleh, Arturo Escobar, Federico Demaria ve Alberto Acosta, *Pluriverse: A Post Development Dictionary*, New Delhi: Tulika Books, s. 182-84.
- _____. 2013. "The environmentalism of the poor, *Geoforum* 54, 239–241.
- _____. 2009. "Social Metabolism, Ecological Distribution Conflicts, and Languages of Valuation" *Capitalism Nature Socialism*, 20 (1), s. 58- 87.
- _____. 2002. *The Environmentalism of the Poor: A Study of Ecological Conflicts, and Valuation*, Cheltenham: Edward Elgar.
- _____. 2001. "Mining conflicts, environmental justice, and valuation", *Journal of Hazardous Materials*, 86, s. 153–170.
- Martinez-Alier, Joan, Giorgos Kallis, Sandra Veuthey, Mariana Walter ve Leah Temper. 2010 "Social Metabolism, Ecological Distribution Conflicts, and Valuation Languages" *Ecological Economics*, 70, s. 153–158.
- Muraca, Barbara. 2016. "Relational values: a Whiteheadian alternative for environmental philosophy and global environmental justice, *Balkan Journal of Philosophy*, 8, (1), s. 19-38.
- Neumann, Roderick P. 2014. *Making Political Ecology*, New York: Routledge.
- NTV (2008a) "Bam Teli üretimi durdurulan Kışladağ Altın Madeni'nde"
["http://www.youtube.com/watch?v=UUNBrjmbPU"](http://www.youtube.com/watch?v=UUNBrjmbPU) (Erişim Tarihi: 26.09. 2019).
- _____(2008b) "Bam Teli üretimi durdurulan Kışladağ Altın Madeni'nde-2"
<http://www.youtube.com/watch?v=iI2YgMxX0zc> (Erişim Tarihi: 26.09. 2019).

- _____ (2008c) “Bam Teli üretimi durdurulan Kışladağ Altın Madeni'nde-3 <http://www.youtube.com/watch?v=vKF3r1yZUC4> (Erişim Tarihi: 26.09. 2019).
- O'Connor, Martin. 1993. “Value System Contests and the Appropriation of Ecological Capital” *The Manchester School*, 61 (4), s. 398–424.
- Özbaran, Salih. 2018. *Çaldağı: Kasabamdaki Darbe*, İzmir: Yakın Kitabevi.
- Peet, Richard, Paul Robbins ve Michael Watts. 2011. *Global Political Ecology*, London: Routledge
- Pehlevan, Hatice ve Bilge Kağan Şakacı (2018) *Cerattepe Çevre Hareketi*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Perreault, Tom, Gavin Bridge ve James McCarthy. 2015. *The Routledge Handbook of Political Ecology*, Abingdon: Routledge.
- Reinart, Üstün Bilge. 2003. *Biz Toprağı Bilirik*, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Ruggie, John Gerard. 2013. *Just Business: Multinational Corporations and Human Rights*, London: Norton.
- Robbins, Paul .2012. *Political Ecology: A Critical Introduction*, Malden: Blackwell Publishing.
- Sakaryalı, Muammer. 2011. *Kışladağ'ından Mektup Var...* İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.
- Sitting on a Gold Mine. 2008. “Mining in Turkey: Sitting on a Gold Mine”, *Engineering and Mining Journal*, s. 76-81.
- Şen, A. Fulya. 2012. "Toplumsal Hareketler ve Medya: 'Wall Street İşgali'nin Medyada Temsili", *Yeditepe University Global Media Journal*, 2 (4), s. 126-154.
- Şengül, Mihriban. 2017. “Türkiye'de “Sermaye Kapanı”ndaki Köylülerin HES Karşısı Mücadelesi: Köylülerin Korumaya Çalıştığı Doğa mı?” *İdealkent, Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı 21, Cilt 8, s. 57-90.
- TÜPRAG. 2014. “Uşak Kışladağ Altın Madeni Tanıtım Filmi” <https://www.youtube.com/watch?v=9lXVGWJcs40> (Yayın Tarihi: 22 Mart 2014) (Erişim tarihi: 01.10.2019).
- _____ 2013. “Projelerimiz- Kışladağ Altın Madeni: Projenin Önem ve Gerekliliği” <Http://Www.Tuprag.Com.Tr/Tr/Projelerimiz/Kisladağ-Altın-Madeni/7/Projenin-Onemi/26> (Erişim tarihi: 01.10.2019).
- Türkiye Yatırım Danışma Konseyi.2013. VIII. Toplantısı Katılımcı Bilgileri https://www.yoikk.gov.tr/upload/ydk/YDK2013_katilimciprofili.pdf (Erişim tarihi: 01.10.2019).
- Walker, Simon, 2012. “Eldorado Builds on Turkish Success,” *Engineering and Mining Journal*, 213 (5), s. 28-32.

Ek: Tablo.1. Değerleme dillerinin dökümü	
<p>Maden Yanlısı Değerleme Dili</p> <p>“Çek elini ekmeğimizden. En iyi çevreci madenci.” (Gümüşkol köyündeki bir kahvedeki duvar yazısı).</p>	<p>Maden Karşıtı Değerleme Dili</p> <p>MK19: “Yaşamak istiyom, hayat güzel. Ölmek istemiyom.” (İnay köyünden dört beş yaşlarında bir kız çocuğu).</p>
<p>MY1: “Köyümüzde altın çıkarılacağını ilk 1996 senesinde duyduk. Madenin gelişine ilişkin benim ilk düşüncem, bazı karşı gelenler oldu. Ben karşı gelmedim hiç! Bu siyanürün zehirleyeceğine şuna buna inanmadığım için ben karşı gelmedim. İlk sordular bana, ben karşı değilim, işletilmemesine karşıyım dedim. Neye kalsın yerin altında o kadar servet. Siyanür zararlı mı? “Biliyorum ben. Ben otuz sene Avrupa’da kaldım. Siyanür atık havuzlarını denk yaparsan hiçbir şey yapmaz. Fakat bu şirket de yabancı bir şirket olduğu için yabancılar önem verir böyle şeye insanlığa önem verir. Atık havuzlarını sağlam yapacaklarına inandığım için karşı gelmedim. Maden çalışmaya başladığında bu muhitin kaderini değiştirir. Gençler iş bulur. Mahsulün para eder. Kahveci para kazanır market para kazanır, hayvanın para eder. Yumurtan para eder yoğurdun para eder peynirin para eder hepsi para eder. Ekonomik durum düzeler.” (E 50 yaşlarında).</p> <p>MY2: “Maden işi bence olumlu, neden olmasın? Çok faydamıza diye düşünüyorum. İstihdam açısından çok iyi mesela okulumu bitirdiğimde iş imkânı açısından çok faydalı bir şey olarak görürüm. Sadece benim için değil tabi bütün genç arkadaşlar için.” (E 20 yaşlarında).</p> <p>MY3: “Biz madenin bir an önce açılmasını istiyoruz. Köyümüzden yaklaşık elli altmış kişi çalışmaktadır. Biz çocuklarımızın sokağa dökülmesini istemiyoruz. Maden bizim çevre köylerle beraber dokuz köyün suyunu getirdi. Dört köyün kanalizasyonunu yaptı. Burda</p>	<p>MK1: “Gümüşkol, Karacaahmet, Gedikler, bu köylerle biz merkez köy olduğumuz için hep içiçe yaşıyorduk, her şeyimiz beraberdi. Dağda koyun gütssek beraberdi, ekin biçsek beraberdi, tüütün diksek beraberdi. Bu köyde bu insanlarla oturup yemek yiyen en az iki yüz üç yüz kişi vardı, tarlada bahçede şurda burda. Ve bu maden memleketimize geldikten sonra bizim ilişkilerimizi olumsuz yönde etkiledi, yalan yanlış bilgilerle kandırdılar. O arkadaşlarımız bile bizi sokakta gördüğü zaman çarşıda pazarda yol değiştiriyorlar. Konuşmak istediğimiz zaman bile madencilerden baskı görüyorlar.” (E 40 yaşlarında).</p> <p>MK2: “Siyanür korkusundan gençlerimiz, hiç gelen askerden gelen hep İzmir’e döküldü. Yarı aç yarı tok şimdi işi neyi her şeyini bırakan İzmir’e gidiyor. İzmir de yarı aç yarı tok daha mı rahat yani? Burada rençperliğini yapsa işini tutsa daha güzel değil mi?..Ne köylü olabiliyor ne şehirli olabiliyor. Ne korkusuna siyanür korkusuna.” (K 60 yaşlarında).</p> <p>MK3: “Bu TÜPRAG buraya geleli bizim hayatımızı yaşama hakkımız elimizden aldı. Su içsek şüpheliyiz, bostan yesek şüpheliyiz, bahçe eksek şüpheliyiz. Gül gibi memleketimizi batırdı pisletti.” (K 80 yaşlarında).</p> <p>MK4: “Bundan iki sene önce Eşme’de iki bin kişi zehirlendi. Benim buraya on üç km mesafede bir tarlam vardı bostan yaptım. Orda bostana gittim Eşmeliler zehirlenmiş dediler. Karpuz getirdim çocuklara yiyin oğlum dedim kestiler. Senin karpuzların yenmez acı karpuz dediler. Getirin ben de bakayım dedim. Hakikaten baktım acı karpuz, acayip bir acılık var. Bir sürü karpuzu attım. Mahalleye, Merdivenliye koyunu çok olanlara telefon ettim dedim benim bostanı yedirin. Aşağı yukarı on dönüm bostan en az bir</p>

binlerce kişi ekmek yiyor. Bu ekmek yenen yerin bir an önce açılmasını istiyoruz. Bu maden faaliyetlerinden yararlanan köylerden hiç ben bir tane şikâyetçi olan görmedim. Maden açıldıktan sonra çok şey değişti buradaki yaşamımızda. Çok değişti. Biz daha önceden çevre köylere ameleliğe gidiyorduk. Şimdi burda adam çalışıyor. Çoluğu çocuğunu okutuyor. Burdan çok faydasını gördük. Çevre köyler de aynı şekilde burda çalışıyorlar. Bura maden her türlü imkânı sağlıyor. Siyanür zararlı diyorlar. Burada biz iki yıldır çalışmakta olan altın madeninden bir gram siyanürün dışarı çıktığını ben görmedim. Ben kendim aşağı yukarı her gün ordayım görüyorum, havuzlar muazzam şekilde, böyle hiçbir zararı yok. Biz maden açılın diye girişimde bulduk, eylem yaptık ama biz oraya sesimizi duyuramıyoruz. Başkaları sesini duyuruyor ama bir duyuramıyoruz.” (E Gümüşkol köyü muhtarı 50 yaşlarında).

MY4: “Her nedense bizim adımıza başkaları burda söz sahibi oluyor. Burda insanların geçim kaynağı neydi. Yani sıkıntıları nedir diye hiç kimse dile getirmiyor. Geçenlerde yapmış olduğumuz basın bildirisini hiçbir ulusal basında görmedik. Yani karşı taraf tabi ki haklı çevreye karşı. Biz de haklıyız ama burda en ufak bir çevre felaketi yaşanmadı ki. Bu patırtı kütürtü niye? Tabi ki yargı kararlarına da saygım sonsuz. Çevreye de saygılı olmalıyız. Yöremizde en ufak bir çevre felaketi yaşanmadı bugüne kadar. Her ne kadar Eşme’de şu kadar kişi falan zehirlendi denilse de. Madenden kaynaklandığına inanmıyoruz. Bu tamamen düzmedir. Çünkü öyle bir şey olsa maden içerisinde önce biz yaşıyoruz. Önce biz rahatsızlanırsanız hasta oluruz. Ama Eşme’ye kadar binlerce köy var onlarca köy var. Hiçbir köyde ne bir rahatsızlığı olan var ne bir hasta olan var. Her ne hikmetse buradan otuz kilometre uzakta Eşme’deki insanlar rahatsızlanıyor. Bu da bizi üzüyor. Maden kurulmadan önce biz onlara gittik. Adam herhangi bir yatırım yapmadan önce gelip bu maden durdurulsun. Şimdi bu çevreci kesilen kesim o zaman hiç duyarsızdı. Ama ne değişti ki beş sene sonra birdenbire

kamyon karpuz. Koyunları saldırdılar koyunlar karpuzu yemiyor acılıktan. Bundan iki üç sene önce dağa suyolu açıyorlar. Bizim çocuklarımızı yani askerleri bizim karşımıza diktiler askerler olarak. Kimi müdafaa ediyor asker bizim çocuklarımız. Emperyalistleri arkalarına alıyorlar bizim çocuklarımızı bize karşı kullandılar.” (E 60 yaşlarında)”

MK5: “Maden gelmeden önce iyiydik. Koyunumuz kuzumuz ölmüyordu. Kendimiz hasta olmuyorduk bu kadar. Su, hava, patlamalar huzur bırakmadı. Ev yakın Kışladağı’na. Her zaman patlamaları hep duyuyoruz. Evimizin dibindeki bademlerimiz, ağaçlarımız hep kurudu.” (K 40 yaşlarında).

MK6: “Ben yurtdışından geldim, önceden köyümüz çok güzeldi, herkes ev yapmak isterdi. Mesela emekliler filan köyümüze dönmek isterdi. Şimdi siyanürden korkusuna ev yapılmıyor bizim köye. Hayvanlarımız çift ayaklı dört ayaklı beş ayaklı doğurmaya başladı. Geçenlerde bizim bir civcimiz çıktı kardeşimin civcisi dört ayaklı doğdu. Biz sesimizi duyuramadık, duyurmak istedik dayak yedik.” (K 40 yaşlarında).

MK7: “Bu köyde kanser hastalığı diye bir şey yoktu. Şimdi çevrelerde bütün köylerde de var bu. Çevrelerde bütün insanlarda kanser var. Örneğin hayvanlarımızda geçen sene Kışla köyünde en azından on tane buzağı attı. Fakat bunlar baskı altında kalıyor. Şirket bizim canımıza kastediyor. Biz böyle ne yapacağız nereye gideceğiz? Nerde bizim dört yüz elli milletvekilimiz nerde?” (E 60 yaşlarında).

MK8: “Hiç kimseye sormaya gerek yok. Şöyle çıkın bi kokuyu batıdan doğru bir alın, kafa dönmesi, mide bulantısı insanı yıkıyor oraya. Bunların hepsi maden geldikten sonra oldu.

çevreci kesildiler. Biz buna anlam veremiyoruz. Belli ki nemalanma var. Belki onlarda bize diyecek nemalanıyorsunuz. Tabi ki nemalanıyoruz. En azından bu yörenin insanı orda iş buldu aş buldu. Buradaki tarlaları gitti, belli bir yaşam standardı geldi. Diyelim ki maden durduruldu. Şu saatten sonra verebilirler mi köylülerin eski düzenini. Hayır veremezler. O zaman el birlikte çevreye duyarlı bir şekilde bu madeni işletilmesinden yanayız.” (E Katrancılar köyü muhtarı 40 yaşlarında).

MY5: “Biz burada çalışmak zorundayız ya burada çalışacak ya da terk edeceğiz. Özellikle biz bu halkın burada çalışmasını istiyoruz. Yani mağdur olanların çalışmasını istiyoruz. Mağdur deyince madenden bir zararımız yok. Gerçekten yok yani. Ama aramız gitti. Gitmesi de gayet doğal. Biz burda çalışacağız, çalışmak için elimizden geleni yapacağız. Bunun mücadelesini vereceğiz bu saatten sonra. Burda bir oyunlar oynandığını biz çok iyi biliyoruz. Yani daha önce Katrancılar köyünü, Gümüşkol köyünü bilmeyipte, tanımayıpta şimdi buraya gelenleri biz merak ediyoruz. Neye geldi hangi amaçla geldi? Buraya gelenler mutlaka nemalanmak için geliyor. Ki bunu da beceriyorlar, şimdiye kadar becerdiler yani. Biz üzerimizde bu oyunların oynanmamasını istiyoruz. Hükümetimizin buna el atmasını istiyoruz. Yani eğer bu maden bizimse, bu doğa bizimse bu arazi bizimse biz faydalanalım. Ben madende çalışmıyorum ama arkadaşım çalışıyor. Ben daha madenden bir kuruş para almadım ama komşum aldı, kendim de tarla sattım. Üç lira etmeyecek tarlayı beş liraya sattım. Beş bin insan ekmek yiyordu buradan, mazotçu mazot satıyordu, lokantacı yemek getiriyordu. Herkes etkilendi madenin kapatılmasından ekonomik yönden bayağı bir darbe vurdu Uşak’a burası. Bu gerçek yani. Bu oyunların buradan kalkmasını istiyoruz.” (E 50 yaşlarında).

Şimdi kime gidersen git kafam dönüyor, midem bulanıyor kime sorarsan sor.” (E 70 yaşlarında).

MK9: “Uşak valiliğine biz dilekçe verdik. Kapandığı zaman bize cevap verdiler. Açıldığı zaman hangi maddeye, hangi karar göre açıldı diye dilekçe yazdık, şimdi cevap vermiyorlar.” (E 60 yaşlarında).

MK10: “1986’da ben ortaokula giderken kendim bizzat burada çalıştım, yevmiyeyle sedir çamlarının diktik buraya. Orman idaresinde çalışarak. Bunu bir daha geri getirebilirler mi? Şu karşıda görünenler... orayı da mahvedecekler. Bunları bir daha aynı şekilde yerine getirebilirler mi? Bırak parayı, altını bu saçtukları zehiri nereye götürecekler.” (E 40 yaşlarında)”

MK11: “Kırk iki senedir ben çobanlık yapıyorum. Bu şekilde hiç kuzum doğmadı. İnaylılar boşuna bağırıyor, boşuna sesini duyurmaya çalışmıyor. Kuzunun gırtlığı çenenin altına kadar alt çene yok. Bu şekil kaç senedir hiç olmadı kırk yıldır ilk defa. Bilim adamları bize söylüyordu sakat kuzularınız olacak İşte işte şahit.” (E 60 yaşlarında).

MK12: “Acaba bizim kadınlarımız bizlerde böyle sakat doğurur muyuz? Düşüncesinde kalıyor, ileride. Biz doktora gidiyoruz mesela doktor diyor ki senin birşeyin yok, ilaç bile yazmıyor. Ben iki senedir nefes darlığı çekiyorum neden? Madenden gece yarısı saat on bir sıralarında bir yanık kokusu geliyor ben içeri zor atıyorum kendimi. İki yanıtı bakıyorum soba zamanı değil, kömür zamanı da değil. Madenden geliyor. Üç senedir Dokuz Eylül’e gidiyoruz biz. İşte bu çocuk üç yaşında. Büyüme gerilemesi oldu. Bir buçuk yaş görünümünde. Acaba neden?” (K 50 yaşlarında).

MY6: “Çünkü ora olmasa biz acımızdan öleceğiz. Başka gelirimiz yok. Bu etraf köylerden hepimiz çalışıyoruz. Birçok arkadaşlarla geçimimizi sağlıyoruz. Ben siyanürün yanında çalışıyorum hiç zararını görmedim. Görsem bile hastalanırdım daha önceden öyle söylüyorlardı ama hiç zararı yok. Siyanürü açıkta kullanmıyor toprağın altında. Hiç hasta olmadım ben on sekiz ay orda çalıştım. Maden faaliyetleri mahkeme kararıyla durdurulduktan sonra altı aydır gidip geliyoruz hiç çalışmıyoruz. Yüzümüz gülmüyor. Tüm arkadaşlar hepimiz aynıyız. Ücretleri veriyorlar sağ olsunlar, bir Türk şirketi olsa hemen işten atarlardı.” (E 30 yaşlarında).

MY7: “Daha önce işimiz yoktu. Daha sonra bizim işimiz oldu. Güzel bir iş imkânı sağladık. Bundan sonra da bazı güçler çalıştığımız işe engel olmaya kalktılar. Bunun sebebini biz bir türlü bilemedik te bulamıyoruz da. Şöyle diyebilirim. Bizim önce üç tane aracımız vardı. Şimdi 24 tane oldu. Madenin servisini yapıyoruz. Burda 50-60 civarında arkadaşımız istihdam sağladı. Ailesini geçindiriyor. Ekmek davası için mücadele ediyor. Madencilerin Gümüskol’a yaptığı birçok yatırım var bunu göz ardı etmek mümkün değil. Hepsinden Allah razı olsun.” (E nakiyeci 30 yaşlarında).

MY8: “Çevreci bazı kuruluşlar bazı yayın organlarında, basında sallıyorlar yani. Çevreyi görmeden. Gelsinler, madenin çevresi nasılmış bir onu görsünler. Ne tür önlemler alınmış onu görsünler. Çevrecilikle halkın arasına giremediler. Neyle girmeye çalışıyorlar şu anda, ulusalcılık, halkın en zayıf olduğu devrimcilik, Atatürkçülük. Dış sermaye, yabancı sermaye. Atatürk’ün 1933’te altın arama idaresini kurduğunda var tüm tartışmalar yani. Türkiye topraklarının, geniş verimli araziler olduğunu, bunların yabancı sermaye girmeden işletilemeyeceğini. Türkiye Cumhuriyeti’nin kanunlarına, yasalarına uyarak işletim yapan yabancı sermayeyi davet ettiklerini Atatürk’ün

MK13: “Sağlıklı yaşamının anlamını daha iyi anladık. Nasıl mücadele edileceğini daha iyi anladık. Doğamız, çevremiz, toprağımız suyumuz yavaş yavaş zehirleniyor. Biz bunun kokusunu alarak havanın farkına varabiliyoruz. Hayvanlarımız zehirleniyor ölüyor. Buna bir önlem alınması gerekiyor. Yarın geç olduktan sonra iş işten geçtikten sonra bir anlamı yok. Bir an önce bu zararlı şeyin kapatılması gerekiyor.” (E 40 yaşlarında).

MK14: “Geçen senedeki temmuz ayından sonra... Memleketimizde tilki çoktu. Bildiğimiz tilkiler, fareler çoktu. Yetkililere sorduk fare ölümleri, tilki ölümleri. Yetkililer dedi ki kuduz. Peki, bu tilkileri boğup öldüren köpekler niye kuduz olmadı? Memleketimde bir adet tilki görmüyorum ben. Halen koyun gütmekteyim dağlarda bir tane tilki yok, bir tane tilki sesi yok.” (E 40 yaşlarında).

MK15: “Şimdi daha önceki yaşamda İnay köyünde bütün meyve sebze her şey yeniyordu. Her şey tertemiz, ilaçsız hepsi natürdü. Ama şimdi vatandaş artık diyor ki yukarıda misal şimdi dut zamanı dut yemeyin diyor. Neden? Siyanür... kirlilik... şu anda vatandaş kendi meyvesini sebzesini yiyemiyor. Korkuyor bir çekingen var.” (E 50 yaşlarında).

MK16: “Jandarma verdi dayağı. Her yanımı hurç etti. Oğlumu kurtaracem diye koştum. O da hem bana küfür etti, hem bayrağı yırttılar hem de çok fena dövdüler.” (Jandarma köylü çatışmasından oğlunu kurtarmak isteyen yaralı bir kadın, K 50 yaşlarında).

MK17: “Siyanürü doldurdular halkı halka kırdurdular genç yaşta öldürdüler.” (K 80 yaşlarında).

MK18: “Çevrede yirmi üç tane köy var. En büyük baskı bana geliyor emniyet olsun vali olsun kaymakam olsun İnay muhtarı diyor başka bir şey demiyorlar. Fakat ben hakkımı arıyorum, hiçbir şeyden yılmıyorum buna bir çare bulmalarını lütfen onlardan rica ediyorum.” (Muhtar E 60 yaşlarında).

sözlerinden öğreniyoruz. Doğan buzağularımız, kuzularımız ölü doğuyor diyorlar. La gelsinler baksınlar. Gümüşkol'un Bekişli'nin Karapınar'ın yani madene bir kilometre olan köyler. Bizim kuzular koyunlar valla ikiz üçüz (doğuruyor) hepsi de sağlıklı, herhangi bir öyle bir ölüm mülmüm yok. Yani çevrede zarar verecek bir durum yok.” (E 50 yaşlarında).

MY9: “Bütün insanlar tekrar bir yerlerde iş bulabilirler ama benim için bu olanaksız. Benim için burası çok iyiydi. O yüzden çok üzüldük madenin durdurulmasına.” (K 40 yaşlarında halkla ilişkiler departmanında personel).

MY10: “İki yıldır madende çalışıyorum, gerektiği zamanlar siyanür pompalarının bakımını tamiratını yapıyorum. Siyanürle baş başayım. Lütfen ben elli milyar lira konut kredisi çektim ev aldım. Elli milyar lira borcum var. Bu sadece benim ve ailemin mutlu yaşaması için lütfen elinizi çekin. Şimdi köylü şehre indi iş bulamadı. Ben kırk iki yaşındayım bu yaştan sonra ben nerde iş bulurum. Üç tane çocuğum var iki tanesi lisede okuyor ben ne yapabilirim. Lütfen gerçekten çevrecilik yapacaksanız başka yerlerde oynayın. Bizim ekmeğimizle uğraşmayın.” (E 40 yaşlarında maden işçisi).